

Ivan Očak

Filozofski fakultet Zagreb,
Zavod za hrvatsku povijest, Zagreb Krčka 1.

BERNARD STULLI — HISTORIČAR REVOLUCIONARNOG POKRETA MORNARA 1918. GODINE

UDK 930.25 : 341.362 : 92 STULLI

Pregledni članak

Vrlo zanimljiv istraživački napor dra Stullija usmjeren na revolucionarni pokret mornara na istočnoj obali Jadrana, a posebno na ustanke i druge povijesne događaje na području od Trsta preko Pule i Šibenika do Boke Kotorske 1918. godine. Iako ta tema nije bila sasvim nova, Stulli je pristupio posebnim žarom istraživanju, te je dao niz sasvim novih rezultata.

Još jedan zanimljiv istraživački aspekt Bernarda Stullija predstavlja njegovo bavljenje temom o revolucionarnom pokretu mornara, a posebno o ustancima na Jadranu od Trsta-Pule-Šibenika do Boke Kotorske 1918. godine.

Treba odmah reći da ova tema, kad se njome počeo baviti Stulli, nije bila sasvim nova u publicistici i historiografiji. Naime, već krajem 20-ih i početkom 30-ih godina bokokotorskim ustankom mornara bavili su se dva publicista — Bruno Frei i Hans Hugo Sokol. Prvi je 1927. godine objavio knjigu o crvenim mornarima u Boki Kotorskoj.¹ U toj je knjizi autor dao publicistički prikaz revolucionarnih događaja u toku 1918. na vojno pomorskoj floti Austro-Ugarske mornarice u Boki Kotorskoj. Drugi autor — H. H. Sokol nekoliko je godina kasnije — 1933. pristupio obrađivanju iste teme, ali geografski i vremenski šire. Naime, obradio je revolucionarni pokret u Austro-Ugarskoj u toku 1917—1918.² s naglaskom na pokret na Jadranu. Međutim, oba autora prišli su temi publicistički i slabo su iskoristili postojeću arhivsku građu.

¹ Bruno Frei, *Die roten Matrosen von Cattorns Seekrieg* (eine Episode aus Revolutionsjahr 1918.) Wien, 1927.

² Hans Hugo Sokol, *Österreich-Ungarns Seekrieg 1914—18*. Zürich-Leipzig-Wien, 1933.

U našoj historiografiji prvi se pojavio s poviješću bokokotorskog ustanka Ferdo Čulinović. On je 1951. godine objavio knjigu pod naslovom: »1918. godine na Jadranu«. ³ U njoj se autor bavi isključivo ustankom mornara 1918. godine u Šibeniku, Boki Kotorskoj i Puli. Šest godina kasnije nova knjiga Čulinovića posvećena je odjecima Oktobarske socijalističke revolucije u jugoslavenskim krajevima. ⁴ U tri poglavlja knjige autor je pokazao socijalno-društvene preduvjete ustanka mornara povezavši ih s općom situacijom u Austro-Ugarskoj i utjecajem Oktobarske revolucije na te prilike. Tri godine nakon prve knjige Čulinovića Dinko Foretić objavljuje nekoliko dokumenata o pobuni mornara u Boki Kotorskoj 1918. godine. ⁵

Takovo stanje historiografije uvjerilo je Stullija da tema još nije dovoljno znanstveno obrađena. Stulli konstatira da su B. Frei i H. H. Sokol iskoristili tek »... manji dio sačuvane izvorne dokumentacije u svojim publicističkim radovima...« dok su drugi autori »... samo prepričali podatke dvojice navedenih publicista, a nisu nastojali šire i temeljitije iscrpiti izvornu arhivsku dokumentaciju iako je ona uglavnom vrlo dobro sačuvana, naročito u austrijskim, pa zatim i u jugoslavenskim, mađarskim i čehoslovačkim arhivima...« ⁶

Sve je to, a naročito stanje s nedovoljno iskorištenom dokumentacijom, ponukalo Stullija da se 1958. godine prihvati publiciranje mnogobrojne neiskorištene arhivske građe i dokumentacije iz Arhiva Hrvatske, a također arhiva Rijeke, Pazina kao i inozemnih arhiva. Stullijev rad na spomenutoj temi razvijao se u dva pravca: u pravcu objavljivanja dokumentarne građe i u pravcu monografske obrade teme. Baveći se istraživanjem dokumenata nastale su njegove brojne zbirke dokumenata o ustanku mornara u Boki Kotorskoj od 1. do 3. veljače 1918. godine te zbirka dokumenata o revolucionarnom pokretu u Istri, Rijeci i Trstu kao i drugim dalmatinskim lukama. Objavljivao je građu u časopisima u toku cijelih deset godina. Koliko smo uspjeli ustanoviti objavio je sedam takovih zbirki koje je on skromno nazivao »Prilozi građi«. ⁷ Kad je riječ o Stullijevom publikatorskom radu s dokumentima

³ Prof dr Ferdo Čulinović, 1918. na Jadranu. Zagreb, 1951.

⁴ Dr Ferdo Čulinović, Odjeci Oktobra u jugoslavenskim krajevima. Zagreb, 1957.

⁵ Dinko Foretić, Nekoliko dokumenata o pobuni mornara u Boki Kotorskoj 1918. »Istorijski zapisi«. God. VII, knj. X, sv. 1—2, Cetinje, 1954.

⁶ Bernard Stulli, Ustanak mornara u Boki Kotorskoj, Split, 1959., 5.

⁷ Bernard Stulli, Prilozi građi o ustanku mornara u Boki Kotorskoj 1.—3. februara 1918. »Arhivski vjesnik«, I, Zagreb, 1958., 174—249; Isti, Prilozi građi za historiju jugoslavenskog pitanja 1918. g. »Arhivski vjesnik«, II, sv. 2. Zagreb, 1959., 279—335; Isti, Prilozi za građu za historiju 1918-te u Istri i Trstu. »Vjesnik državnog arhiva u Rijeci«, V, Rijeka, 1959., 463—507; Isti, Prilozi građi za historiju revolucionarnog pokreta mornara na našoj obali. »Arhivski vjesnik«, sv. 9, Zagreb, 1966., 7—109; Isti, Novi prilozi za historiju revolucionarnog pokreta »Arhivski vjesnik«, sv. 10, Zagreb, 1967., 1—51; Isti, Nova građa za historiju 1918. godine u Istri i Rijeci. »Vjesnik historijskog

potrebno je svakako naglasiti da on nije bio jednostavno prepisivač dokumenata kakvi se kod nas, nažalost, susreću. Sve njegove zbirke dokumenata popraćene su opširnim historijskim i arheografskim uvodom gdje je pokazao vrijeme i situaciju u kojoj su dokumenti nastali, kao i karakter dokumenata. I sve je to popratio temeljitim komentarem koji je predstavljao već rezultat monografskog istraživanja teme. Na bazi takvog publikatorskog pripremnog rada, odnosno obrade dokumenata iz naših, bečkih i peštanskih arhiva, Stulli je pristupio pisanju monografije o revolucionarnom pokretu i ustanku mornara na Jadranu 1918. godine. U rezultatu rada na tu temu Stulli je objavio nekoliko monografskih radova u obliku članaka⁸ i dvije knjige. U člancima i istraživanjima, kao i referatima na simpozijima Stulli je izlagao rezultate svojih istraživanja konkretnih pitanja ustanka mornara na Jadranskom moru, kao i po čitavoj Austro-Ugarskoj monarhiji. Tu on razmatra pitanja uzroka mornarskih ustanaka i zaključuje da su oni bili izazvani kako općom situacijom nastalom u rezultatu prvog svjetskog rata tako i utjecajem Oktobarske revolucije u Rusiji.

Prva Stullijeva opširna knjiga na ovu temu nosi naslov: »Ustanak mornara u Boki Kotorskoj 1.—3. februara 1918.« Knjiga je objavljena u Splitu 1959. godine u tzv. »Pomorskoj biblioteci«. To je opširno temeljito istraživanje izvršeno na vrlo bogatoj arhivskoj građi, kao i dobrom poznavanju sve relevantne literature. Autor se bavi detaljno socijalno-ekonomskim pitanjima i političkim prilikama u Austro-Ugarskoj monarhiji, a posebno u vojno-pomorskoj bazi ili bazama u Dalmaciji. Knjiga ima uvod i četiri glave sa zaključkom. U prvom dijelu — »Historijski okviri« — riječ je o prilikama socijalno-društvenim u Austro-Ugarskoj te o revolucionarnom masovnom pokretu u Trstu i Puli. U drugom dijelu koji je nazvao: »Tok i razvoj ustanka u Boki Kotorskoj« autor se bavi pitanjem neposrednih uzročnika ustanka, njegovim tokom kao i programskim dokumentima i širenjem ustanka. U trećem dijelu: »Pred prijekim sudom« Stulli govori o radu sudova i istrazi. Četvrti dio: »Epilog bez završetka« daje pisanje domaće i strane štampe o ustanku kao i represalijama. U zaključku autor karakterizira ustanak mornara kao socijalističku revoluciju. Zanimljivo je primijetiti da Stulli, kad govori o uzrocima revolucije/ustanka/, situaciju koja je porodila ustanak kvalificira lenjinistički: kao revolucionarnu situaciju. — Ovu

arhiva u Rijeci i Pazinu«, sv. XIII, Rijeka, 1968., 149—179; Isti, Građa o stanju u Dalmaciji 1918. godine. »Zbornik zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU u Zagrebu«, Zagreb, 1983., knj. 13, 119—190.

⁸ Bernard Stulli, Revolucionarni pokreti i pobune u austrijskoj mornarici tokom 1917—1918. g., Referat na simpoziju u Kotoru 23—25. oktobra 1967. »Jugoslovenski istorički časopis«, Beograd, 1967., br. 1—4, 46—62; Isti, Ustanak mornara u Boki Kotorskoj 1.—3. II 1918. Referat simpozija u Kotoru 23—25. 1968., 5—11; Isti, Revolucionarno previranje u Istri 1917—1918. godine. Zbornik »Labinska republika«, Rijeka 1972., 145—154. Vidi bibliografiju u prilogu.

karakterizira prvo — stanje kad vlasti nisu bile više u mogućnosti da upravljaju po starome i drugo — kad mase nisu željele više da žive po starome. Takvom stanju potreban je samo subjektivan faktor, tj. organiziranost pa da stvar preraste u revoluciju. Organizirajućim poticajem revolucionarnoj situaciji u zemlji i posebno na vojnim brodovima poslužile su vijesti o pobjedi u Rusiji socijalističke revolucije u listopadu 1917. godine. Vijesti o pobjedi Lenjina i stvaranju prve u svijetu radničko-seljačke države donijeli su u našu zemlju naši zarobljenici-povratnici iz Sovjetske Rusije, a među njima mnogi sudionici tih događaja u Rusiji. Autora posebno zanima pitanje programskih dokumenata ustanika. On ustanovljuje da su oni građeni po boljevičkom uzoru u obliku sovjeta radničkih i vojničkih deputata. U knjizi nisu mimoidena pitanja kao što je pitanje nacionalnog i socijalnog sastava ustanika-mornara. Figuriraju i pitanja uzroka sloma ustanika kao i represija. U cjelini može se reći da analiza i zaključci do kojih je autor knjige došao niti danas ne izazivaju sumnju i prihvatljivi su.

Deset godina nakon izlaska prve knjige Stulli objavljuje drugu na istu temu, ali u znatno širem planu. Knjiga se zove: »Revolucionarni pokret mornara 1918. godine«, a objavljena je u »Znanstvenoj biblioteci« Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske« u Zagrebu. Izdanje je vezano uz 50. godišnjicu ustanka mornara u Boki Kotorskoj, tog, kako autor definira »... najznačajnijeg i najpoznatijeg revolucionarnog zbivanja potaknutog oktobarskom revolucijom kod nas...« Dok se u prvoj knjizi autor bavi najviše ustankom u Boki Kotorskoj, u novoj knjizi on posvećuje dosta pažnje analizi ustanka i revolucionarnog pokreta u drugim gradovima u kojima su se također odigrali događaji značajni za revoluciju. Stulli se više zadržava na pitanjima osobina pokreta u Trstu, Puli i na kraju rodovima u gradu Boki Kotorskoj. On ističe da su osim Boke Kotorske i u drugim gradovima došli do izražaja pokreti masa, naročito radnika. U njima se pokret vodi pod općim parolama »mir«, »rad« i »sovjeti«. Govoreći posebno o pokretu u Trstu autor ga karakterizira kao »... određeni udarac ratnom potencijalu Monarhije. Ekonomski i politički...« Zanimljiva je primjedba autora da se »... austrijske vlasti nisu usudile da poduzmu ikakve represije protiv učesnika« revolucionarnog pokreta u Trstu i još nekim gradovima bojeći se težih posljedica usljed »... porasta revolucionarne plime«. Međutim, autor konstatira da niti takva taktika vlasti nije bila u stanju da zaustavi pokret koji se je rasplamsavao a niti druga taktika vlasti: antiboljševička propaganda koja je naročito bila u to vrijeme rasprostranjena po čitavoj Dalmaciji. Slični pokušaji vlasti nisu dali efekta niti u Puli kao niti u Boki Kotorskoj, gdje je revolucionarni val doživio svoju kulminaciju. U ovoj knjizi Stulli jače nego ranije ističe utjecaj Oktobarske revolucije u Rusiji i ulogu kod naših zarobljenika-povratnika »Oktobaraca«. Osim toga, obzirom na širinu teme, autor cijeli pokret na Jadranu razmatra kao jedno cijelo s istim uzročnikom i istim poticajem. Ba-

veći se posebno uzrocima propasti, sloma pokreta autor zaključuje da je do njga došlo uslijed nedovoljne organiziranosti, uslijed velike spontanosti i još uvijek jakog protivnika koji se je i u ovoj prilici pokazao iskusniji. Uza sve to autor smatra da je »... revolucionarno gibanje na našoj obali 1918. godine i po sastavu učesnika i programski, bilo značajan doprinos jačanju internacionalističke solidarnosti i revolucionarnog socijalističkog pokreta, ... on je značio izvjesnu, ma kako skromnu podršku proleterskoj revoluciji u Rusiji, a nije bio tek njen puki odjek.«⁹

Obje knjige autor je obogatio spiskovima mornara sudionika revolucionarnog pokreta, a također rijetkim fotografskim ilustracijama koje istovremeno djeluju kao dodatni dokumentarni materijal. Međutim, ova posljednja knjiga Stullija na temu ustanka mornara, za razliku od prve, nema znanstvenog aparata, jer joj je namjena bila više prigodnička i popularna. To se vidi iz podnaslova sadržaja: »Prastara monarhija se u temeljima potresa i rastače«; »Čas napredne akcije masa«, »I u Trstu se pokrenulo«, »Masovna akcija mornara i radničke Pule«, »Mornari pišu«, »Ustanak mornara u Boki Kotorskoj«, »Opća hajka protiv boljševika«, »Monstre porces u Kotoru« itd. Takav je ujedno cijeli sadržaj knjige — popularan. Ali ako se uzme u obzir da je autor još ranije objavio sve relevantne za tu temu izvore, knjiga Stullija ne gubi na znanstvenosti, znanstvenoj bazi procesa koji opisuje, dapače ona djeluje kao sinteza, kao rezultat dugogodišnjeg izučavanja teme. I u ovoj je knjizi došlo do punog izražaja autorovo shvaćanje povijesnog procesa i marksistička metodologija pristupa temi.

Prema tome, ako bismo željeli istaći značaj Stullijevog rada na ovoj revolucionarnoj temi morali bismo konstatirati da joj je autor pristupio uobičajenim za njega žarom i zanijetošću i da je time još jednom potvrdio svoju znanstvenu erudiciju, temeljitost i historiografsku širinu.

⁹ Bernard Stulli, 1918. revolucionarni pokret mornara. Zagreb, 1968., i 49.

SUMMARY

BERNARD STULLI — HISTORIAN OF THE MARINE REVOLUTION IN 1918.

Another very important and interesting work of B. Stulli is his study dealing with the marine revolutionary movement on the eastern adriatic coast, especially the rebellions and other historical events that took place around Trieste towards Pula down to Šibenik and Boka Kotorska in 1918.

Although the theme was not new Stulli had approached it with special enthusiasm and came up with some very new results.